УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“ БЕОГРАД
448.бр.
806

D-r РАДОЈЕ ВУКЧЕВИЋ
АДВОКАТ — БЕОГРАД

КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ
ОРГАНА НОВЧАНИХ ЗАВОДА

Посебни отисак
из
СПОМЕНИЦЕ КОНГРЕСА ПРАВНИКА

БЕОГРАД
1935

Инв. бр. 806

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА И КЊИГОВЕЗНИЦА „ПРИВРЕДНИК"
ЖИВ. Д. БЛАГОЈЕВИЋА - КН. МИХАИЛОВА УЛ. 3
1935

Кривична одговорност органа новчаних завода

I.

РАЗЛИЧИТА РЕШЕЊА У НАШИМ ЗАКОНОДАВСТВИМА

Новчани заводи су најстарији и најраспрострањенији облик акционарских друштава. Док у осталим привредним гранама акционарска друштва нису правило она су правило у финансијском домену. Што је привреда једне државе развијенија, то је циркулација добара већа и интензивнија. У том процесу новчани заводи су централе које сабирају плодове индивидуалних поседа, и из којих концентрисана финансијска средства привредној циркулацији дају снагу. И еволуција привреде, и закони које је привреда тражила, омогућили су овим финансијским централама рад и просперитет. Прву меру у том правцу садржавало је опште правило о ограничењу одговорности на сам улог. Док с једне стране такво правило утиче на пораст новчаних завода, с друге стране оно поред тих завода ствара сенку, која је у многим државама са заводима расла у управној пропорцији.

Између свих правних личности издвајају се акционарска друштва као најпогоднија средства за највеће материјалне деликте, — каже један француски правник[1]). Међу акционарским друштвима новчани заводи су у том погледу стајали на челу. Малверзације с акцијским улозима могуће су код свих облика акционарских друштава, али између свих њих само банке имају право на прикупљање улога, који су били узрок највећих банкарских афера[2]). Људску радиност поред прописа о грађанско-правној, стално прате прописи о кривичној одговорности. Док привредник, радећи, стално стоји између обе опасности, њега као акционара од тих

[1]) Francis Sauvage. Paris 1916: Les actions en responsabilité contre les administrateurs des sociétés anonymes.

[2]) Код већих банака улози за више од 5 пута прелазе акцијски капитал. У Немачкој су законом од 5-XII-1934 ограничени на петоструки износ тог капитала.

опасности штите два принципа: личне одговорности у кривичном, и одговорности равне уделу, у грађанском погледу. Али да не би акционарска друштва била искоришћена као бусије за све, закони су водећим органима наметнули обвезе које су за појединце искључене. Те су обвезе у свим државама изражене делом у посебним законима, а делом у општем закону[3]). Кривично-правне санкције код нас нису још кодифициране у једном законику, као што то није случај ни са акцијским правом. Али ипак велика разлика између садржине појединих закона са наших 5 законодавних подручја[4]), у овом погледу своди се на незнатније дивергирање. Сви законици акционарских друштава изузев регулатива за Словенију и Далмацију, у ред посебних деликата убрајају низ недозвољених радњи, које могу потицати од оснивача, чланова управног и надзорног одбора, и ликвидатора. Док у грађанско-правном погледу оснивачи одговарају за све неисправности до претходног збора, њихова одговорност у крив. погледу сведена је према свим законима на намерно и неистинито претстављање у питању уписа и уплате акција[5]). Док је одговорност ликвидатора у материјалном погледу неограничена за цело њихово пословање од примања дужности до разрешнице, у крив. погледу њихова је одговорност различито регулисана[6]). У Хрватској, Славонији и Војводини, она је сведена на: пропуштање да обнародују исход ликвидације и даду извештај о току исте[7]), а у Србији и Црној Гори не само на ово пропуштање[8]) већ и на остављање друштва без надзодног одбора за више од 3 месеца[9]), на неверна обавештења[10]), и неотправљање друштвених послова као властитих[11]).

Закон за Србију и Црну Гору је новијег датума од закона са осталих подручја, те је обим кривичне одговорности

[3]) Трговачки законици и Закони о акционарским друштвима с једне, и кривични законици с друге стране.

[4]) За Србију важи закон о акционарским друштвима од 10 дец. 1896 који је законом од 30-II-1922 проширен и на територију Црне Горе. За Хрватску и Славонију важи посебан закон, са допунама од 30-III-1922 и изменама у Фин. зак. за 1924/25 (чл. 141 и 142) у вези правилника од истог дана. За Војводину важи закон о дионичарским друштвима у вези наредбе земаљске владе од 7 јуна 1885 и од 5 дец. 1911. За Словеначку и Далмацију важи Трг. законик од 17 дец. 1862 и акцијски регулатив од 20 септембра 1899 год.

[5]) Тач. 1 чл. 99 Зак. за Србију и Црну Гору. Тач. 1 § 219 Зак. за Хрватску и Славонију. Тач. 1 § 219 Зак. за Војводину. Тач. 1 § 227 Зак. за Босну и Херцеговину.

[6]) Закон за Словеначку и Далмацију не познаје по правилу ликвидаторе, а ликвидацију обавља управни одбор, ако друкче не одреде правила или реши збор акционара § 244.

[7]) Тач. 3 § 221 Зак. за Хрватску и Славонију. Тач. 3 § 221 Зак. за Војводину.

[8]) Тач. 7 чл. 101 Зак. за Србију и Црну Гору.

[9]) Тач. 2 чл. 101 Зак. за Србију и Црну Гору.

[10]) Тач. 1 чл. Зак. за Србију и Црну Гору.

[11]) Тач. 7 чл. 101 Зак. за Србију и Црну Гору.

ликвидатора по њему већи. Тај новији закон шири и обим кривичне одговорности чланова управног и надзорног одбора преко граница које познају остали закони. Закони са подручја Хрватске, Славоније, Војводине, Босне и Херцеговине инкриминишу у радњама чланова управног одбора: неистините податке о упису и уплати акција при регистрацији, остављање друштва без надзорног одбора током 3 месеца, састављање неверних биланса,, и намерно прикривање правог стања, злонамерно вођење записника главних скупштина, малверзације са властитим акцијама и дивидендама, несазивање скупштине ако је изгубљена половица акцијског капитала, а непријављивање стечаја у случају инсолвентности, самовољно присвајање функција главне скупштине, неуредно вршење дужности у погледу обнародовања биланса и извештаја, у погледу непредаје записника надлежној власти, и у погледу годишњег сазивања скупштине[12]). Кривичну одговорност чланова надзорног одбора сви ови закони своде искључиво на случајеве: када збору акционара намерно дају неверне извештаје у погледу годишњих рачуна, биланса и поделе добити. А појам намере као квалифицираног умишљаја, није увек лако расвелити. Ово тим пре, што је по природи пословања надзорни одбор увек у стању, до одговорност за неверна претстављања ограничи на управу, од које добија податке[13]).

За разлику од ових старијих закона, закон за Србију и Црну Гору, поред ових радњи инкриминише читав низ осталих. Код управног одбора инкриминише се: непријављивање друштва за регистрацију[14]), а код управног и надзорног : неистинито претстављање имовног стања у претставкама или изјавама на збору, издавање акција пре уплате или пре регистрације код суда[15]), и недавање обавештења надзорним државним органима[16]). Док закони са свих подручја предвиђају доста обимну одговорност управног одбора, закон који важи за Србију и Црну Гору једини је, који ту одговорност у већој мери проширује и на надзорни одбор. Док у законима осталих подручја нема ни једног прописа о одговорности осталих лица, која су у служби друштва, овај најмлађи и најстрожији закон прави одговорнима не само чланове управног и надзорног одбора с једне, и ликвидаторе с друге стране, већ и остале друштвене службенике, али само за једно дело: недавање обавештења органима власти[17]).

[12]) §§ 218 и 221 за Хрватску и Славонију, а исти прописи и за Војводину, као и §§ 220 и 229 за Босну и Херцеговину.

[13]) Тач. 2 § 219 Зак. за Хрватску и Славонију. Тач. 2 § 219 Зак. за Војводину. Тач. 2 § 227 Зак. за Босну и Херцеговину.

[14]) Тач. 1 чл. 101 Закона за Србију и Црну Гору.

[15]) Чл. 100 Закона за Србију и Црну Гору.

[16]) Тач. 9 чл. 101 Закона за Србију и Црну Гору.

[17]) Тач. 9 чл. 101 Закона за Србију и Црну Гору.

Између закона са осталих подручја и закона који важи за Србију и Црну Гору постоји не само разлика у обиму дела које се инкриминише, већ још већа разлика у санкцији за таква дела. Док сви остали закони предвиђају санкцију у казни затвора до највише три месеца, закон Србије и Црне Горе предвиђа казну затвора до пет година: за несавесан рад оснивача, чланова управног и надзорног одбора.[18]) И поред временске казне лишења слободе, која је у Србији и Црној Гори двадесет пута строжија од казни у осталим подручјима, овај наш најстрожији закон предвиђа упоредну новчану казну.[19]) И у том погледу између закона постоје разлике, јер док по најстрожијем закону једно дело може бити истодобно кажњено и затвором и новцем, по осталим законима то није могуће.[20]) По овим законима казне лишења слободе и новчаног плаћања никада не могу бити заједнички донете. Новчана казна као једина не постоји у Србији и Црној Гори, изузев случаја кад се њом услед олакшица замењује казна затвора.[21]) Али новчана казна као једина постоји у осталим деловима државе. Док је новчана казна у осталим деловима ограничена на 2000 динара,[22]) она је у Србији и Црној Гори неограничена до 10.000 динара предратног важења.[23])

Ако се закон Србије и Црне Горе може похвалити са највећом строгошћу, он је ипак све до данас више од свих осталих остао неискоришћен. Иако овај закон почива на концесионалном систему и предњачи са санкцијама, злоупотребе са акционарским друштвима, а специјално преко новчаних завода, нигде сразмерно нису биле веће него у Србији. Разлог, који је унапред законске прописе потпуно паралисао крије се у одредби из чл. 102 Зак. о акц. друштвима с једне и у формализму концесионалног система с друге стране.[24])

[18]) Чл. 99 Закона за Србију и Црну Гору. Питање ове одговорности нарочито је разрађено у Енглеској.

[19]) Чл. 99, 100, 101 Закона за Србију и Црну Гору.

[20]) Чл. 218 и 219 Закона за Хрватску и Славонију, а такође и за Војводину; §§ 226 и 227 Закона за Босну и Херцеговину.

[21]) Последња алинеја чл. 101 Закона за Србију и Црну Гору.

[22]) § 221 Закона за Хрватску и Славонију као и за Војводину и § 229 Закона за Босну и Херцеговину.

[23]) Idem.

[24]) Пре рата ретке су биле државе са концесионалним системом, у којима су приватно-правни односи стављани били под формално и стварно туторство државне власти. У ред тих држава, апстрахујући три јужноамеричке државе, спадале су Царска Русија, Турска, Србија, чак и Аустрија. Својим регулативом из 1899 Аустрија је у нормативним прописима пронашла извесну гаранцију према застарелом концесионалном систему. Та иста тежња запажа се и у закону Краљевине Србије, донетом 3 године пре регулатива, несистематским преношењем одредаба из Немачког законика.

Све остале капиталистичке државе, у којима су либерална учења била јачег замаха, претпостављале су концесионалном систему норма-

По чл. 102 Закона о акц. друштвима за Србију и Црну Гору, тужбу за кривице из овог закона могла су поднети само лица, која су на то овлашћена од: збора акционара, управног одбора, или Министра трговине и индустрије. Ако се овај законски пропис изоловано тумачи, онда значи да мањина акционара нема стварне заштите према самовољи већине, која скупштини намеће своју вољу, а у својим рукама држи управни одбор. Ко има већину у скупштини, тај има већину у одбору, а чија је већина у одбору, тога је и водеће чиновништво, из чега произилази да ни према таквом чиновништву мањина није заштићена.[25]) Министар трговине и индустрије није никад у могућности да буде добар и сигуран тутор над мањином акционара, а још мање њихов заштитник према већини. Са тог разлога његово право на тужбу била је сушта законска формалност, искоришћена за близу 40 година свега 2 пута и то само у покушају. Али и ова непримењивана формалност била је, и данас је спорна. Многи наши правници сматрају да Министар овлашћење за тужбу не може дати по својој иницијативи, већ једино на захтев најмање једне двадесетине акционара, који је број као минимални овлашћен да по чл. 75 Закона тражи преглед друштвеног стања.[26])

Гледиште ових правника у сукобу је са јасним текстом чл. 102 у вези чл. 75 Закона, али досадања пракса ипак је

тивни систем, који је туторство државе замењивао контролом заинтересованих лица и бригом суда да се поштују законом одређене правне сфере. Тај је пролом Француска навела у закону из 1867 г. Швајцарска, Белгија, Португалија, Скандинавске државе учиниле су исто. Да се либерално друштво несметано развијало све би државе пришле нормативном систему. Али тај развој спречиле су две силе, које се развијају под утицајем две социјално супротне, али етатистички једнако настројене идеологије. Русија је у складу са својим економским системом новчане заводе етатизирала, а Италија их је међу правима ставила под строги државни надзор. То су доцније учиниле и остале европске државе, изузев Вел. Британије, а тим путем најдаље иде Немачка, чија владајућа партија у свом програму за први циљ има национализацију свих банака.

[25]) Овако је поготову након измене закона из 1930 год. којом је изменом укинут чл. 65. Овај је пропис ограничавао право гласа на 3 акције, а број гласова ограничавао на 10 без обзира са колико се акција располаже.

[26]) Ово су гледиште заступали г. д-р Вел. Бајкић и Аца Павловић на предавању у правничком друштву — Београд 1926 г. Њихово је гледиште изложено у књизи: Акц. друштва и право надзора Мин. трг. и индустрије. Противно гледиште: да је Министар на тужбу овлашћен и без захтева акционара, ја сам заступао, а то гледиште делим и данас. По чл. 75 Министар може у свако доба послати изасланика за испитивање друштвеног стања и пословања, те ако се пронађу неисправности право на тужбу не може му се оспорити, без обзира да ли су тим оштећени интереси акционара, или су само повређени закони једног концесионалног система. За ово гледиште говори и пропис на чл. 102 Зак. јер је у подизању тужбе Министар без икаквих ограничења изједначен са збором акционара и управним одбором. Ово Министрово право произилази и из законске одредбе (§ 75) по којој је он у праву да власти на подизање тужбе, јер је принцип да се овлашћењем може пренети само она власт која се има.

почивала на том погрешном становишту.[27]) Поред тешкоћа: ко и како поступак отпочиње, наше акцијско право открива и другу тешкоћу: према коме се уопште може поступак покренути. У постојећим законима у већој или мањој мери, могу за дела из закона о акц. друштвима одговарати оснивачи, ликвидатори, или чланови Управног и надзорног одбора. Али по свим тим законима друштвени службеници су ван сваке одговорности.[28])

II.

РЕШЕЊА ПО НОВОМ ПРОЈЕКТУ

Наш нацрт трговачког закона у свом делу о акционарским друштвима далеко је превазишао наш најстрожији закон, и у питању дела и у питању санкције. Сва дела која предвиђају наши постојећи закони обухваћена су новим пројектом. А ван тих дела пројекат садржи мноштво других, које ниједан наш закон није до сада инкриминисао. Не постоји ниједна неуредност коју би умишљајно извршили друштвени органи, било према друштву или трећима, са намером или без намере оштећења — за коју пројекат није предвидео посебну казну. Кажњавају се на првом месту чињења или пропуштања свих лица која при оснивању, спајању или ликвидацији, повишењу или снижењу акцијског капитала, доведу у опасност имовину друштва или трећих лица.[29]) Кажњавају се чињења свих лица која, без обзира на функцију или однос према друштву, путем проспеката, огласа, објава, пријава, изјава или позива неверно излажу околности, које су важне за просуђење имовинског стања друштва.[30])

Кажњавају се умишљајне радње свих, које утичу на стварне околности при гласању, или на само гласање у скупштини или у одборима, где долазе сва чињења од обичног нереда до корупције.[31]) Кажњавају се сви органи друштва за сва пропуштања радњи предвиђених у закону, статутима или одлукама.[32]) Кажњавају се све умишљајне, намерне или ненамерне повреде поверених тајни. Поред ове обимне групе кажњивих дела, која у себи крију свако огрешење о статутарна или законска наређења, инкриминишу се чак и нереди, односно неуредности, који без штете по икога руше

[27]) Тек почетком 1935 год. Министарство је једном акционару дало овлашћење да тужи већину управе за дела из чл. 99 и 100 али након комисијског прегледа (чл. 75) који је за осумњичене заиста био поражан.

[28]) Изузима се једино случај који закон предвиђа у тач. 9 чл. 101 за Србију и Црну Гору, а то је: недавање обавештења комесарима и рачуноспитачима.

[29]) § 445 нацрта.

[30]) § 446 нацрта.

[31]) § 447 нацрта.

[32]) § 448 нацрта.

предвиђени ред пословања и бивствовања.[33]) Код нереда и неуредности, нацрт предвиђа извесну квази условну новчану осуду, искључујући казну лишења слободе. Код ових дела новчана казна као главна замењује се затвором, само у случају неплаћања, а у колико се повређено наређење закона уклони, казна изостаје у целини или делимично.[34])

Код ових дела за која казну изриче регистарски суд не само што није предвиђена санкција затвора, већ није инкриминисан ни покушај. И док је за ова дела нацрт блажи од постојећих закона, која на појединим местима за исте радње предвиђају затвор до 3 месеца — нацрт је за сва остала дела строжији. Његова строгост огледа се пре свега у томе, што је код свих тих дела покушај кажњив, дочим постојећи закони кажњавају само извршене радње. Затим строгост нацрта најеклетантније је изражена у санкцији строгог затвора, који се за дела из закона о акционарским друштвима код нас тек њим има увести. Нацрт за разлику од досадањих закона границе строгог затвора обележава на штету извршиоца. До сада су наши закони казну ограничавали било на 3 месеца, или 5 година, а нацрт не обележава највишу, већ напротив најмању границу казне. Код прве групе дела најмања је граница 3 месеца, код друге, један, а код осталих дела најмања је граница пропуштена општем пропису из § 39 К. з. који је обележава са 7 дана. Највећу границу код свих ових дела ограничава само исти пропис из § 39 К. з., а та је граница 5 година.

Поред побројане санкције нацрт по узору србијанско-црногорског закона, уз казну лишења слободе уводи паралелну казну. А та новчана казна ограничена је на 500.000 динара, дакле за 10 пута већа од досадање најстрожије казне, кад се она из предратног, претвори у данашње важење. Поред пооштравања санкција у ова два правца: временске и новчане казне, наш нацрт по узору закона немачке и пољске републике према којему је рађен, извршиоцима деликата одузима и часна права за прве три групе дела. А с обзиром на природу кривица, које често врше органи новчаних завода: за друштво на штету трећих, или за себе на штету друштва и трећих — ове санкције и поред досада непознате строгости нису ипак драконске.

Нов пројекат и поред кривичне санкције не претпоставља да су оне саме по себи довољна гаранција за солидарно пословање новчаних завода. Са тог разлога пројекат поред репресивних садржи и превентивне мере, које је преко пољског преузео из немачког законика. По пројекту до оснивања новчаних завода не може ни доћи пре него судом

[33]) § 452 нацрта.

[34]) § 453 казну за ова дела, за разлику од осталих изриче регистарски суд.

[35]) § 231 новог пројекта.

одређени ревизори испитају извештај оснивача у погледу „потпуности, тачности и исправности".[35])

Ревизори полажу исту заклетву коју у редовним споровима полажу вештаци, а сваки прекршај ове пасти ће према енглеском узору под удар прописа о кривоклетству. Путем ове установе нов закон ће превентивним мерама онемогућити низ кривица које се данас праве при оснивању завода.

Док по пројекту надзорни одбор остаје само за друштво с акцијским капиталом преко 10,000.000 динара надзор код осталих друштава или завода вршиће посебан надзорни орган, ревизијско повереништво[36]) или ревизијско удружење.[37]) Права и дужности ових тела тако су конституисана, да се свака неуредност у пословању може пронаћи и открити.[38]) Поред ревизије и надзора за органе су, по угледу на енглеско законодавство, прописати извесни услови.[39]) На питање ко су све органи једног друштва, пројекат не даје концизан одговор, али се из више прописа види, да се органима сматрају сва лица која директно или индиректно обављају за друштво какву функцију.[40])

Кривична одговорност међутим распростире се за разлику од постојећих закона, на сва лица, која у вези са друштвеним пословањем прекрше законске одредбе.[41]) За све водеће органе полазна је тачка у питању одговорности: брижљивост и опрезност уредног пословног човека.[42])

Тужбу за сва дела инкриминисана у новом пројекту може подићи свако лице које на основу било каквог правног односа учествују у раду друштва. На тај начин пројекат искључује стари проблем о легитимацији на тужбу за кривице ове природе.[43])

---

[35]) § 349 пројекта.

[36]) § 363 пројекта.

[37]) §§ 355—359 те § 446 пројекта. Не само чланови ових, већ ни чланови надзорних одбора не морају бити акционари друштва или завода (§ 362) а то не морају бити ни чланови управе (§ 331).

[38]) § 331 у тези § 451 пројекта. Али ове услове за новчане заводе знатно пооштрава § 59 пројекта закона о банкама.

[39]) §§ 342, 436, 437, 439, 440, 450 пројекта.

[40]) Материјално се одговара чак и за злоупотребу утицаја (§ 438) за избор управних и надзорних органа, као и ликвидатора, ако они произведу штету (§ 444).

[41]) § 340 пројекта зак. о акционарским друштвима; § 66 пројекта зак. о банкама.

[42]) Овај закључак изводи се из два прописа: § 454 за крив. и § 441 за материјалну одговорност. Пројекат закона о банкама (§ 76) право тужбе резервише само за Мин. трговине, за пуномоћнике збора, управног и надзорног одбора, за управу коморе новчаних завода према извештају ревизијског одељења и за акционаре који престављају $^{1}/_{10}$ акц. капитала. Оштећеним лицима ово право остаје само у 2 случаја из §§ 11 и 13 пројекта. Овај пројекат само је предлог удружења банака, те ће ван сумње и у овом питању трпети знатне измене у смислу одредаба пројекта Трг. зак.

На прецизне и категоричке одредбе нацрта закона о акционарским друштвима не би смео утицати пројекат закона о банкама, који у погледу кривичних санкција чини средину између закона Србије и Црне Горе с једне, и закона осталих законодавних области, с друге стране.[44])

III.

РЕШЕЊА У ИНОСТРАНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

ФРАНЦУСКА.

Француски закон почива на идеји моралне личности, за разлику од енглеског, којему је основ: друштвени уговор. У Енглеској уговор, изражен у статуту веже све акционаре, а у Француској оснивачи друштву позајмљују моралну личност, те су само они са друштвом идентификовани. Кад су оснивачи друштво, и кад друштво само себе не може казнити, онда француски принцип моралне личности, оснивач као такве оставља некажњене.[45]) У овоме се француски закон разликује од осталих, а нарочито од наших закона, који за оснивача садрже специјалне одредбе.

Трговачки законик из 1867 предвиђа двоструку одговорност: цивилну и кривичну. Кривичну одговорност установљавају три прописа.[46]) Пре свега се инкриминише емисија акција пре конституције, и почињање пословања пре избора надзорног одбора, који у Француској као земљи нормативног система има приличан значај. Затим се инкриминише свако противстатутарно прибављање већине на скупштинама, као и свако пуштање у промет акција, које по форми и вредности не одговарају законским диспозицијама,[47]) или нису уплаћене бар за четвртину вредности.[48]) Казне су новчане до 10.000 франака, а у случају малверзације за прибављање већине, оне се пењу од 14 дана до 6 месеци затвора.

Француски закон се не одликује по санкцији, колико по обиму одговорних лица. Одговорна су не само лица која на долозан начин прибављају фиктивне већине, већ и лица која се појављују као фиктивни акционари.[49]) Одговорна

---

[44]) Казне су у новцу за мање, а у лишењу слободе за веће кривице. Затвор се креће између 3 месеца и 2 године. Предвиђају се скоро све радње из §§ 99 и 100 Закона о акц. друштвима; за Србију и Црну Гору, али се за њих казна ограничава на 100.000 динара и на 1 годину дана затвора (§ 75).

[45]) Ово се односи само на 7 оснивача до конституисања друштва и то у погледу дела из арт. 13 и 14 Закона Tchernoff: Traité de droit penal financier I iz 1931.

[46]) Арт 13, 14 и 15.

[47]) Диспозиције даје арт 1, 2 и 3 Закона из 1867.

[48]) Арт. 14 у вези арт. 2 Закона

[49]) Homme de paille - Strohmann.

су не само лица која акције без законских услова у промет пуштају, већ и они који долозно учествују у преговорима и публикацијама о вредности неваљаних акција.[50]) Ми смо видели да највећи део закона сличну одговорност не распростире чак ни на све друштвене органе, дочим француски угрожава и радње трећих. Извесне радње које друге државе инкриминишу у закону о акц. друштвима Француска преноси под удар § 405 кривичног законика, који је у свим финансијским аферама Републике играо пресудну улогу. Симулативни упис и уплате, публикације о непостојећим уписима и уплати, и све фиктичне радње којима се упис и уплата постижу или покушавају постићи, долозно искоришћавање лица у тој ствари, кад они са друштвом немају везе, и најзад фиктивна подела дивиденде ради опсене трећих — француски закон изједначава са преварама.[51])

За сва ова дела могу одговарати сва лица која су произвођењу последице било чим допринела.[52]) Судска пракса под ове појмове подвела је најважније деликте, којима се прави биланси деформишу, вредност акција вештачки подиже, и пословни капацитет неверним представљањем ствара или прикрива. Сви ти маневри не погађају акционара, већ највише повериоца, које француски закон на првом месту тежи да заштити.

Да би онемогућила манерве оснивача с једне, а кривичне санкције пооштрила с друге стране, Француска је законом од 23-I-1929 предвидела нова дела и извесне случајеве из арт. 13 и 14 пренела под удар арт. 405 Крив. зак.[53]) Ту долази гласање на скупштини о акцијама, које му стварно не припадају, као и наговарање на то, а затим гласање или негласање уз обећање какве користи, као и сва давања или обебања за ту сврху.[54])

У колико Француска најважније повреде не подводи под кривични законик, њено трговачко законодавство у кривичним санкцијама оскудно је као и аустријско.[55]) Многе

[50]) Поред ове одговорности и они су као саучесници и у грађ. погледу изједначени у одговорности са извршиоцима-друштвеним органима. Они они одговарају за наступелу штету како друштву тако и трећим лицима, што међутим аустријски закон изрично искључује.

[51]) Она дела предвиђа арт. 15, а остала дела арт. 13 и 14. Само дела из арт. 13 и 14 теорија означала као »delits contraventionnels».

[52]) Овде се прави изузетак од правила из арт 365 Француског Code penal, по којему је саучешће инкриминисано само код злочина али по правилу не и код преступа. Затим солидарна одговорност за накнаду штете проистеклу из злочина конституише арт 55 Code penal, а код преступа таква солидарност не постоји, зато што нема саучесништва — Garraud: Traité theorique — p. 109.

[53]) Loi sur les parts de fondateurs emises par les sociétés.

[54]) Art 12 Zakona iz 1929.

[55]) Према арт 4 Закона из 1867 год. апортакције у погледу предности испитује прва скупштина, након извештаја, за које је прописата и форма и начин публикације. Повреда свих тих прописа остаје ипак без санкције.

афере које су народ коштале десетине милиона у улозима, биле су судбоносне по политичке режиме.[56]) Услед једне од тих афера министри Бријан и Клоц[57]) истакли су 1912 године предлог о превентивној контроли и публицитету који је оживела Поенкареова влада у 1928 год.[58]) Са тим истим пројектом бавиле су се деценијама пре тога и владе Валдек-Русоа и Феликса Фора. По овом пројекту, умишљајна дела (les infractions commises avec intention frauduleuse) имала би бити кажњена од најмање једне до 5 година дана, уз примену и арт. 463 Крив. зак. Али ако Француска пројекат није озаконила Белгија се њим својевремено користила. Законом из 1913 год. Белгија је за разлику од оскудних француских прописа предвидела читав низ дела, почевши од обичног пропуштања оног што закон налаже, до најдолознијег чињења оног што закон забрањује.[59])

АУСТРИЈА.

Закони Аустријске монархије, која је не само за новчане заводе, већ и за акционарска друштва имала концесионални систем — садржавали су најоскудније и најблаже прописе о кривичној одговорности, у колико та одговорност не прелази у домен кривичног законика. Акцијски регулатив из 1899 не садржи ниједну казнену одредбу,[60]) а уосталом он се и не односи на новчане, кредитне заводе, и осигуравајућа друштва. О акционарским друштвима говори трећи део књиге законика из 1862.[61]) Ту су предвиђена права и дужности специјално управног одбора. Предвиђени су и услови под којима друштво или завод мора пословати, или престати. Док се пословање развија по закону и статутима, интервенција власти не постоји, изузев случајева кад у дејство ступа фамозни патент из 1852 године, који се каткад и овде примењује.[62]) Највећа казна за повреду статута и закона остаје Ordnungstrafe, новчана казна у минималном износу. И ту минималну казну предвиђа за чла-

[56]) Панамска афера, афера Ромет, афера Газет ди Франс, сада афера Стависки.

[57]) Affaire Rochette & 1912.

[58]) Из тих пројеката Pezet Chabrun Deladier створен је и примљен закон о банкарима од 17 јуна 1930 год., који прецизира услове за вођење банкарских послова.

[59]) Арт. 176, 179, 181, 182 Code de commerce. Специјални пројекат о контроли банака са знатно пооштреним санкцијама налази се у парламенту од маја 1935. Рађен је по сличном швајцарском закону из 1934.

[60]) Овај регулатив и није закон, већ збир уредаба прописатих од стране Министарства правде, трговине, пољопривреде, финансија и унутрашњих послова.

[61]) Арт. 207—449.

[62]) Kais Pat од 26 новембра 1852 давао је право политичкој власти да интервенише и у овај домен „чим се пређу статутарне границе пословне дозволе".

нове управног одбора, ако не би за трговачки регистар пријавили измене друштвеног статута.[63]) Уосталом надзорни орган је у праву да бдије над редовним пословањем и сазивањем скупштине. То прописује и једна уредба из 1883 г., али свакако санкција се не помиње, те би она била или у минималној новчаној казни, или код тежих прекршаја у ликвидацији, за коју закон услове прецизира.

Под претпоставком да сам концесионални систем преставља најсигурнији регулатор, Аустрија је све санкције пренела на цивилно-правно подручје, те се те традиције и данас држи. За штету која наступа услед повреде законских, или статутарних прописа, чланови управног и надзорног одбора солидарно су одговорни. Одговорност постоји само према друштву а не и према трећима, којима само друштво одговара. Директна одговорност према трећима не постоји чак ни онда, ако чланови управе скупштини дају неверне извештаје.[64]) Одговорност осталих органа сем управе трговачки закон не познаје. Али одговорност не само чланова управног и надзорног одбора, већ и ликвидатора, заступника и осталог водећег чиновништва прописује специјалан закон о задругама, који за новчане заводе има изузетне важности само онда, кад их воде такве задруге односно заводи.[65]) Скоро све неправилности које предвиђају закони у Хрватској, Босни и Војводини инкриминисане су и овде, а угрожене највећом казном од 3 месеца затвора.[66])

Аустријска република одмах после рата осетила је да јој кривично-правне санкције недостају, а да грађанско-правне санкције нису довољне, те је место пооштравања кривичне, за новчане заводе установила специјалну грађанску одговорност.[67]) Ту је одговорност такође ограничила само на чланове управног одбора као најодговорнији орган једне банке.[68]) Сваки од њих по принципу осталих новијих законодавстава обвезан је у банчине послове уносити исту брижљивост коју уредан трговац уноси у властите. Непоступање по том постулату повлачи обвезу накнаде штете за цео износ, а та је обвеза солидарна за све чланове. Та се обвеза распростире чак и на чланове који нису узели учешћа у одлуци из које је штета наступила, а противу одлуке нису ни протест уложили, чим су дознали за одлуку која је противна горњем правилу.[69]) Да би активност управ-

[63]) Арт. 233 Трг. зак. у вези § 12 уводног закона из 1852.

[64]) Одлука Врховног суда од 14-V-1875 према Dr. Pisko: Handelsgezetzbuch.

[65]) Gesetz über Erwerbs und Wirtschaftsgenossenschaffen од 9-IV-1873.

[66]) §§ 87, 88 и 89 овог закона.

[67]) Bankhafungsgesetz од 29-VII-1924 публикован у Bundesgesetzblat бр. 59 из 1924 год.

[68]) Ова одговорност по § 11 Закона налази примену и код осталих акционарских друштава.

[69]) § 1 овог закона.

ног одбора ограничили и тесно везали за завод, на чијем је челу — чланови управе једне банке не могу ни за свој ни за туђ рачун обављати други банкарски посао, нити код сличних завода обављати водећу функцију, или бити члан управног, члан надзорног одбора, изузев као мандатор, односно заступник те исте банке.[70]) По овом закону а за случај штете чланови управног одбора одговарају увек ако дозволе да поједина лица, без обзира какву улогу према банци врше, дођу до неуобичајених или недовољно обезбеђених кредита, или уопште до кредита уз повољније услове од осталих уредних комитената. Одговарају ако њихови заводи приме било какав улог, после дана кад је наступила немогућност плаћања.[71]) Да велики акционари не би у одбор увлачили своје људе са ограниченим капацитетом плаћања, закон и њима намеће солидарну одговорност за дотичног члана управе, на којег је он посредно или непосредно утицао да повреди основно правило: вођења посла са бригом уредног трговца.[72]) Спор по овом основу покреће се одлуком обичне већине збора акционара, или на предлог поседника најмање једне десетине акцијског капитала, кад тај предлог ставе збору, а збор га не прихвати. Ипак сваки акционар је у праву да уз властити трошак у спор интервенира као споредни умешач.[73]) Грађанско-правне санкције, које су овим специјалним законом у Аустрији савршено регулисане нису увек довољне. Са тог разлога најновија судска пракса санкције из кривичног закона преноси на пословање новчаних завода, у већој мери него је то раније чињено за важење истог закона.

ЧЕХОСЛОВАЧКА

Поред пољског законика о акционарским друштвима, закон Чехословачке републике од 21-IV-1932[74]) садржи низ одредби којима се специјално код новчаних завода пооштрава одговорност органа. Злоупотреба са улозима постојале су у свим државама, те је борба са том појавом довела до заснивања више врсти одговорности, од којих је прва: грађанско-правна одговорност. Правило да се одговорност акционара своди на његов удео напуштена је за чланове управног одбора једног новчаног завода, којима је наметнута одговорност накнаде штете за примљене улоге у висини од $^1/_4$ акционарског капитала повереног им друштва.

[70]) § 2 овог закона.

[71]) § 3 овог закона набраја 12 случајева одговорности, који су означени, не лимитативно, већ екземпларно.

[72]) По § 4 Закона за великог акционара рачуна се онај који располаже са најмање $^1/_{10}$ гласова или је у стању да својим гласовима на скупштини игра пресудну улогу.

[73]) § 6 овог закона.

[74]) Овим је законом пооштрен и допуњен ранији закон од 9 октобра 1924 године.

Ову одговорност закон је проширио и на директоре филијала оваквих друштава, те је на тај начин онемогућио да злоупотребе са улозима новчани заводи изводе преко својих филијала или експозитура, место преко саме централе.[75])

Да би ова санкција била сигурнија Чехословачки закон је новчаним заводима забранио трговину робом, закључење и посредовање послова са члановима надзорног одбора и њиховим породицама, изузев улога и депозита. Забранио им је истовремено послове са члановима управног одбора, водећим особљем,[76]) и њиховим породицама, изузев извесних кредитних односа, лишених сваке шпекулативне добити.[77]) А у истом циљу, и ради обавештења како акционара тако и трећих, закон нормира дужност управног одбора новчаног акцијског завода на тромесечно објављивање друштвеног стања према нарочитим формуларима.[78]) Поред овога сва друштва која обављају банкарске послове, чине део једног централног ради ревизије установљеног друштва, над којим директан надзор води Министар финансија.[79])

Чехословачки закон не пооштрава само грађанскоправне, већ и кривичне одредбе. Инкриминише се свака административна неуредност у вези са улозима, сваки немар или отежавање државне контроле или контроле ревизијске установе, свако одавање пословних тајни или прилика, свако немарно вођење повереног посла, које проузрокује штету по друштво,[80]) и које није својствено уредном трговцу. Инкриминише се не само чињење, већ и пропуштање услед којега у одборе и на водећа места дођу лица, без законских услова, а специјално чланови ревизијских комисија за 5 година после престанка те функције.[81]) Сва ова дела могу починити сва лица којима су поверени послови, у којима наступе поменуте законске повреде, а ту спадају не само чланови управног и надзорног одбора, већ и водеће чиновништво и ликвидатори.[82]) Санкција је најчешће упоредна: временска и новчана казна. Временска казна креће се од 3 дана до 3 и 6 месеци, а код намерних и долозних повреда досеже 3 па и 5 година затвора.[83]) Новчана казна почиње са 50 па се преко 10.000 затим 100.000 пење на 500.000 круна. У питању кривичних санкција Чехословачка република се приближава од Аустријског ка Немачком законодавству.

[75]) Тач. 5 арт. XV Закона из 1932 год. у вези § 3 Закона из 1924. Минимална одговорност ових лица ограничена је на 50.000 чеш. круна.

[76]) Члан управе по арт. XX из 1932 у вези § 8 из 1924 не могу бити: пословно неспособни, осуђивани, држ. чиновници без специјалне дозволе Мин. финансија ни за 5 година после иступања из службе, члан владе за годину после демисије, народни посланик, и лице које је у управном или надзорном одбору петнаест или више других друштава. Уговори о намештењу са члановима управе, или водећим особљем по арт. XXV Закона из 1932 у вези § 17 Закона из 1924 год. не могу бити закључени за дуже време од 2 године, нити предвиђено дужи отказни рок од 6 месеци.

[77]) Арт. XXIII Закона из 1932 год. у вези § 7 Закона из 1924 год.

[78]) Тач. 4 Арт. XXI из 1932 год. у вези § 9 Закона из 1924 год.

[79]) Арт. XXVIII Закона из 1932 год. у вези § 18 Закона из 1924 год.

[80]) Арт. XXXIII Закона из 1932 у вези § 30—35 Закона из 1924 г.

[81]) § 30 б Закона из 1924 год.

[82]) § 30 а и 30 б.

[83]) Арт. XXVIII Закона из 1932 и § 30 б Закона из 1924 год.

[84]) Handelsgesetzbuch für das D. Reich § 312 у вези Закона од 26 маја 1933 године.

[85]) § 313.

[86]) § 314.

[87]) § 315.

[88]) § 315—317.

[89]) § 315—319.

НЕМАЧКА

Кривични законици свих држава у кривичним санкцијама за кривице органа новчаних завода, строжији су од трговачких закона, односно закона о акционарским друштвима. Разлог лежи у томе, што закони из приватноправног домена инкриминишу специјалне повреде, дочим кривични законици инкриминишу најтеже кривице. Од овог правила Немачка донекле прави изузетак, и то после закона од 26 маја 1933 год. Тада је § 312 Трг. законика толико пооштрен, да за теже преступе у пословању акционарских друштава, па према томе и новчаних завода, предвиђа далеко тежу казну, него што то за слична дела предвиђа кривични законик.[84]) Пре овог пооштравања, кривичне санкције по трговачком законику, нису много отступале од кривичних санкција из Закона о акц. друштвима за Србију и Црну Гору, који је прављен по Немачком узору.

И затвором и новчаном казном до 20.000 марака кажњавају се: оснивачи и чланови управног и надзорног одбора, за неверна претстављања у вези уписа и уплате акција.[85]) Чланови управног, надзорног одбора и ликвидатори кажњавају се истом новчаном казном и затвором до годину дана: кад друштвено стање неверно претстављају, и кад са акцијама манипулишу противно закону и статутима.[86]) Мањом казном до три месеца и до 5.000 марака, кажњавају се иста ова лица, кад друштво остане без надзорног одбора за дуже од три месеца, или са пословањем настављају, пошто су већ наступили услови за стечај или ванстечајно поравнање.[87]) За разлику од наших законодавстава, не само органи једног друштва, већ и остала лица која у друштвеном пословању[88]) узимају учешћа, кажњавају се до годину дана затвора, или до 10.000 марака новчане казне, ако недозвољеним путем дођу до учешћа у гласању, гласање обављају или се уздржавају услед давања или обећања какве користи.[89]) Ова оправдана казна не погађа само она лица

која користи имају, већ и лица која је дају или обећавају.[90]) Истом казном кажњавају се ревизори и њихови помоћници, који дају неверне извештаје, или прећуте поједине околности, лица која одају пословне тајне, или вређају професионалне дужности.[91])

Најзад Немачки законик предвиђа читав низ административних грешака за које су прописане мање новчане казне.[92]) Док за постојање административних грешака није потребан умишљај, умишљај се тражи за сва остала дела. Искључиво за чланове управног и надзорног одбора, са једне, и за ликвидаторе са друге стране, немачки законик предвиђа нарочито дело: намерно рађење противу друштвених интереса. Под тај појам даде се подвести свако свесно чињење, или намерно пропуштање радње, на начин који уредним трговцима није својствен.

За оваква дела до скора је постојала истовремена казна затвора и новчаног плаћања до 20.000 марака.[93]) Међутим, у последње време након многих афера и злоупотреба поверења, ова је казна за теже случајеве пооштрена до 10 година робије, а такву строгу санкцију сем немачког, не садржи ниједан други трговачки законик.[94]) Тежи случај постоји увек где су последице теже, и где делање или пропуштање одаје злу вољу. Суд по слободном уверењу одређује који се случајеви под тај појам подводе. У свим овим случајевима без изузетка, а кад је санкција само затвор, тада једино по нахођењу суда — кривцу се одузимају часна права. И поред ове најтеже кривичне санкције коју познаје светско законодавство, Немачка република донела је последњих година низ прописа, који банкарско пословање стављају под најстрожији државни надзор.

Не само за банке, већ и за сва друштва, која обављају трговачке послове, установљена је обавеза да се по правилу међу акционаре односно сувласнике, не могу делити добити изнад 6% од уплаћеног капитала.[95]) Изузетно ова се граница повећава до 8% ако је добит и у претходној години у тој мери дељена, дочим се целокупна добит изнад те границе предаје одређеној банци као принудни зајам.[96]) Са тим зајмом одређена а не власничка банка, управља у свој-

[90]) Слична дела наши закони о акц. друштвима не предвиђају, а најгоре је што таква дела не инкриминише ни нов пројекат, иако у оваквим радњама лежи узрок многим малверзацијама.

[91]) Код нас систем ревизије још није уведен, те ова дела до сада нису инкриминисана. Међутим њих инкриминише нов пројекат, а поменуте и закон о субвијању нелојалне утакмице, као и § 368—369 К. з.

[92]) § 312 у вези § 14 Х. Г. Б.

[93]) § 312 Х. Г. Б.

[94]) Законска допуна од 26 маја 1933 год.

[95]) Anleihestockgesetz од 4-XII-1934 у вези специјалне уредбе од 27-II-1935 г.

[96]) Deutsche Golddiskontbank — Berlin.

ству тројхендлера, и тај износ ни по којем основу не може бити узабрањен.[97]) Улози новчаних завода ограничени су на петоструки износ акцијског капитала, а кредит који би се дао једном лицу не сме прећи стоти део тог капитала.[98]) Као превентивна мера ради искључења малверзација Немачка је новелом од 19 септ. 1921 год. установила централну инспекцију за ревизију акционарских друштава.[99]) Ревизије које се врше под њеним надзором обавезне су за сва акционарска друштва па и новчане заводе, са капиталом изнад 3,000.000 марака.[100])

Ревизија се највише задржава на билансима, а испитиваче биланса бира суд, или скупштина акционара, на годину дана. Свој стручни извештај, они предају надзорном одбору, а њихово испитивање не креће се само у правцу сагласности биланса са књигама, већ и у стварном проверавању свих позиција, сходно прописима из §§ 260 до 263 Трговачког законика.[101])

Ревизија банака у Немачкој је савршена, и за либерално друштво сувише драконска.[102]) У тако строгој ревизији немачки правници виде најсигурнију брану за привредни живот, а најбоље обезбеђење и за акционаре и за повериоце.

ЕНГЛЕСКА

Најсавршеније законодавство о акционарским друштвима има Енглеска.[103]) Одлика му није само у томе, што садржи целокупно акцијско право, већ што садржи низ кри-

[97]) Уредбом од 27-II-1935 ова је обавеза задржата само на друштва чији капитал прелази 100.000 марака.

[98]) Закон о кредиту од 5-XII-1934.

[99]) Hauptstelle für die öffentl. bestellten Wirtschaftsprüfer

[100]) Dr. Kepp - Schecle: Wahl und rechtliche Stellung der Bilanzprüfer. заступају гледиште да је до ове мере дошло услед тога што су надзорни одбори своје дужности вршили формално али не и стварно.

[101]) Приговор избору испитивача могу дати: оба одбора или поседници једне десетине акцијског капитала. На захтев управе збор је у праву да избор анулира, а то може урадити и суд, ако је он испитиваче именовао. Посао испитивања обављају поједина лица, а зато у Немачкој постоје и нарочита друштва. Управа друштва дужна је дати испитивачима сва обавештења, а за сваки неверан извештај испитивачи одговарају солидарно у материјалном погледу за висину штете, а кривично, кад постоји умишљај.

[102]) По овом питању постоји мноштво прописа, а међу најновије долази ДВО од 8-VI-1934 Rechtsgesetzblat I S 491 и Закон о кредиту од 5 децембра 1934 год.

[103]) Законодавство о акц. друштвима кодифицирано је у The Compagnies Act, из 1929 год. у којему су сабрана правила из ранијих закона: The Consolidation act из 1908, the Compagnies act из 1913, 1917 и 1918. Кодификација је спремана око 20 година а спроведена је кроз оба дома за непуних 15 дана. За Северну Ирску издат је у 1932 год. специјалан закон The new Compagnies Law in North Irland 1932. Арт. 240 до 247 овог закона дословно су преноси арт. 271 до 278 The Compagnies Act. који садржи кривична дела и санкције.

вично-правних санкција за сва одступања од закона, како за новчане заводе, тако и за сва друштва на акцијској основи. Није изостављена не само већа кривица, већ ни најмања неуредност, која се појављује у пословима новчаног завода, за коју закон није предвидео одговарајућу казну. Да би пословање новчаних завода ишло у сагласности са законима, предвиђају се строги услови за водеће личности. У тим условима назире се извесна превентивна мера, која преко личности обезбеђује нормалан ток и законско пословање.[104])

Поред ове прве мере, над свим акционарским друштвима, а нарочито над новчаним заводима, предвиђена је и друга мера за заштиту, како друштва, тако и акционара и поверилаца. Та се мера састоји у двојакој контроли, од којих прву врше ревизори, односно ревизиони одбор, који ради надзора и контроле бира збор акцинара на годину дана.[105]) Другу од ове независну контролу врше нарочити инспектори[106]) из надлежне коморе (Board of Trade), увек кад то затражи друштво, или кад Комора за сходно нађе, а код новчаних завода још и онда, кад то затраже акционари, који претстављају једну трећину акциј. капитала.[107])

Ускраћивање тражених података овакној инспекцији, преставља прво кривично дело, за које одговарају сви органи новчаних завода, у колико са тим имају везе. Такво ускраћивање изједначено је у санкцији са противстављањем судској одлуци Contempt of court. Кад инспектори од органа друштва траже податке, они их увек узимају уз обећану заклетву. Буде ли се накнадно доказало, да податци нису тачни, онда значи да заклетва није верна, те самим тим ступа у дејство тежа кривична одговорност: за кривоклетство. Кад оваква инспекција открије било какве неисправности, које се кривично прогоне, онда оне преко надлежне коморе целу ствар предају у руке државног тужиоца The Direktor of Public Prosecution за Енглеску, или Lord Advocate за Шкотску. Кад тужилац предложи кривични поступак, законска је дужност свих лица која су стајала у

[104]) Орган друштва ни у којој функцији не може бити лице, које је или је било под стечајем, пре него наступи рехабилитација. Рехабилитација Discharge је и овде слична установи рехабилитације из § 476—495 нашег КСП. Претходи јој нарочити судски поступак и оцена узрока стечаја. Искључена је ако је дужник крив за стечај, а могућа ако су та у то стање довеле прилике, без његовог садејства. Уосталом за банкроте Енглеска већ деценијама има специјалан режим. Сваки од њих који би ушао у обавезу већу од 10 ф. ст. кажњава се затвором, ако све те личне имовинске околности при узимању новца не би верно изложио. Даљи услови о функционерима друштва изложени су у арт. 140 Закона из 1929 год.

[105]) Арт. 132 The Compagnies Act. из 1929 год. Овај ревизиони одбор одговара континенталним надзорним одборима.

[106]) Арт. 135 The Compagnies Act. из 1929 год.

[107]) За остала акционарска друштва довољан је захтев претставника једне десетине акцијског капитала.

служби друштва, па чак и друштвених адвоката (Solicitors), да истрагу помогну са свим подацима који су им познати.[108])

Сва лица без обзира у којој су функцији, одговарала су по арт. 28 Закона из 1900 год. као и за остале деликте у случајевима: кад у подиеску, извештају, уверењу, билансу, или било каквом акту, прописаном путем закона, а по важним питањима, свесно унесу неверне податке или околности. По новом закону као misdemeanour инкриминише се: свако уништење, преиначење и кривотворење књига и осталих списа, свако неверно уношење у регистар, књигу, исправу, чак и рачун друштва. Казне се крећу до 2 године затвора, са или без принудног рада, према тежини дела и умишљаја.[109]) Да би се имао јасан преглед о пословању и омогућила најстрожија контрола, уведена је строга обавеза редовних сазива годишњих зборова, до краја године, а најдаље 15 месеци после последњег одржаног збора. Непоступање по овом пропису повлачи собом казну за све водеће личности, а истовремено и право суда, да нареди сазивање збора.[110])

Док друштво нормално послује, две контроле о којима је било речи, и изложена одговорност, довољна су гаранција да ће се пословање кретати у границама закона. Али Енглеско законодавство нарочиту пажњу посвећује оним случајевима, где догађаји или неуредности прекину нормалан ток рада, јер тај прекид увек узимају као доказ за постојање кривица које се морају испитати.[111]) Прву групу деликата, за који органи новчаних завода могу одговарати, не чине само случајеви: кад се о имовном стању друштва не даду подаци по најбољем знању и савести, већ и кад се уредно не предаду: књиге, хартије, имовина, коресподенција и све што друштву припада. У другу групу долазе случајеви, кад се за време од 12 месеци пре ликвидације, па даље: сакрије, прећути или неовлашћено отуђи, вредност друштва изнад 10 фунти, сакрију, измене, униште или преправе, у књиге удели или износи неверно уносе, исправе о друштвеном стању уклоне или измене, на кредит новци узимају па се не врате, или се непокретности друштва до којих се дошло путем кредита, пре потпуног плаћања оптерете или отуђе. У трећу групу долазе: пропуштања тачних података у извештајима, непрогоњење пријава о фик-

[108]) Арт. 136 The Compagnies Act. из 1929 год.

[109]) Арт. 112 The Compagnies Act. из 1929 год.

[110]) Противно поступање по арт. 122 Закона поред новчане повлачи и казну затвора до 6 месеци.

[111]) Најчешће у обзир долази ликвидација. За кривичне санкције од интереса је, не ликвидација по вољи акционара Voluntary Winding Up где је најчешћи узрок презадуженост или криза, већ ликвидација по закључку суда. Циљ је закона, да се од штете заштите сва лица, чији су интереси били скопчани са друштвеним, те на ликвидаторе пада тежак посао, да безобзирно све односе расветле и имовину за поделу прикупе.

тивним тражбинама, као и склањање појединих поверилаца на специјалне аранжмане.[112]) Четврту групу чини: преварно склањање других да друштву даду кредит, скривање или отуђење имовине после одлуке суда о извесном плаћању,[113]) а пету групу: невођење књига за време од две године пре одлуке о ликвидацији, чак и кад је у питању обичан немар, као и неуредност књига: без правдајућих исправа за све новчане трансакције, неверне и непотпуне ивентуре, мањкаве фактуре без ближих ознака, и све остало што онемогућава тачну контролу имовинског стања и биланса.[114])

Кажњавају се не само органи извршиоци, већ и сва лица која су у овим кривицама умишљајно узели удела, или давали било какве податке односно упутства. Кажњавају се чак и лица која су ван друштва, а ако друштвену имовину приме у залогу, знајући да је до такве имовине друштво дошло на кредит. Казне се крећу до две године затвора, а код изразитијих долозности повећавају се до пет година робије за Енглеску, а до седам година робије за Шкотску.[115])

Систем новчаних казни изчезао је испред система временских казни лишења слободе,[116]) који се показао као много сигурнији регулатор у пословању новчаних завода

Поред кривичних санкција од којих судови у пуној мери праве употребу, суд је у праву да на имовину окривљеног удеј ствује обезбеђење, чак и онда кад је та имовина поклоњена, цедирана или путем теретног уговора пренета. Код теретних уговора прави се изузетак само тада, кад се докаже савесност и дата противувредност. Поред кривичне и грађанске одговорности, суд сва лица чија се кривица докаже може оптеретити и трећом врстом казне; забраном да посредно или непосредно узима учешћа у оснивању или вођењу једног друштва или завода, за време до пет година после издржане казне.[117])

Енглеска је ретка држава која је и после рата остала уз свој класични, либерално нормативни систем. Ипак њене норме много су изразитије и категоричније него у државама концесионалног система. Туторство управне власти, које бар формално постоји у земљама концесионалног система, не постоји у Енглеској, али постоји стваран надзор специјалних тела и суда, што је све за нормално пословање једног новчаног завода, и за интересе трећих лица, много већа гаранција.

---

[112]) Арт. 271 The Compagnies Act. из 1929 год.
[113]) Арт. 273 The Compagnies Act. из 1929 год.
[114]) Арт. 274 The Compagnies Act. из 1929 год.
[115]) § 362 The Compagnies Act. из 1929 год.
[116]) Новчане казне задржате су само до износа од 100 фунти.
[117]) Арт. 275 The Compagnies Act. из 1929 год.

IV.

РЕШЕЊА ПО КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ

а) ОДГОВОРНОСТ ЗА РАДЊЕ ПРИ ОСНИВАЊУ.

Ни превентивне мере, којима по енглеском узору све државе све више прибегавају, ни строге кривичне санкције, које су економски најразвијеније државе увеле последњих година, нису биле довољне, да народну привреду света заштите од многих потреса. У сваком од тих потреса скривала се по нека афера, са знатним бројем деликвената, чије су кажњиве операције хиљаде упропашћавале и туђе милијарде уништавале. Инсулова афера, која је скоро окончана оставила је иза себе штету од 250.000.000 долара. Узрок такве штете која је погодила недужне штедише лежи у неверним билансима. Из неверних биланса родила се и Кројгерова афера, са још тежим последицама. Биланс је на дан избијања афере показивао велику активност концерна, а ревизија је открила оно што повериоци нису ни слутили: да пасива од 1.038.000.000 круна за тачно три пута стоји изнад активе. Слично стање показује и Херти афера у Енглеској, која је преваре милионара наградила са 10 година тешке тамнице. У афери Рojал Мел, Лорд Кајлсенд је кажњен једногодишњим затвором, јер је његов грех био много мањи: потписао је неверан проспект, који је код трећих стварао повољнију слику, него што је стварна.

Неверни биланси, путем којих су маскирани губитци на другим нередовним пословима били су повод афера Сити Екитебл у Лондону и Фавага у Франфурту. Неверни биланси ради неоправданих дивиденада били су повод Лехусенове афере у Немачкој, ради које је дошло пооштрење законске санкције. Неверни биланси и проспекти много су поминьали и у Устриковој афери, а да се не говори о аферама Ханау и Ставински. Концерн је освајао предузећа која стоје пред крахом, уврштавао их под окриље свог Holding Society, вештачки стварао вредност њихових папира, а мајсторски код штедише те хартије замењивао са францима. Овакве операције сахраниле су три велике банке, и обелоданиле више тежих кривица.

Из наше средине нису могле понићи тако велике афере, али свакако без њих ни ми нисмо остали. И ми смо имали новчаних завода, који су и основани више ради богаћења на преварен начин, него ради банкарских послова. Било је банака које су пословање отпочеле без уплате акцијског капитала,[118]) па су сабрале милионске улоге, плен разделиле

---

[118]) Приликом оснивања комесарима Мин. трговине показивано је признање других несолидних банака да је акцијски капитал код њих депонован. Међутим као што је била фиктивна уплата, тако је било фиктивно и то депоновање, јер су сутрадан по оснивању ова признања вра-

међу оснивање или чланове управе у виду зајма, и — исчезле.[119]) Имамо банака које и данас постоје са звучним именима и лажним билансима, за друга лица милионске гаранције издају, али извршни органи приликом егзекуције проналаву од целе имовине само хабав намештај, у вредности од 5.000.— динара, на којему већ месецима леже 4 забране у тристаструком износу.[120]) Разлика у банкарским кривицама није дакле квалитативна, већ квантитативна. Али ипак разлика је у томе: иностранство је банкарске афере немилосрдно откривало и прогањало, а код нас се та тежња тек сада осећа. Све сличне афере избијају услед тога што се са повреда које кажњавају трговачки законици односно закони о акц. друштвима или банкама прешло на дела из кривичног законика. А за та дела по примеру свих новијих трговачких закона кривични законици свих држава праве једнако одговорним сва лица која су произвођењу последице допринела без обзира на функцију.

Са делима такве природе почиње се при самом оснивању, одакле се развида низ деликата који се откривају у судским процесима. Услови за оснивање новчаних завода све су тежи. Што је закон новији то су и одредбе о личним својствима органа с једне, и о условима пословања с друге стране све строжије. Познато је да до конституционе скупштине све радње обављају оснивачи. Они скупштину извештавају о успеху уписа и уплата и дају доказ о томе. Акције присутних могу бити довољан доказ да је упис обављен, али оне нису увек доказ да је уплата извршена. Уплата се доказује или новчаним износима или потврдом банке преко које је упис обављан, или код које је уплаћени акцијски капитал депонован.

О који се законски пропис греше оснивачи, који неверно претставе да је капитал уплаћен? Њихов извештај о упису и уплати није јавна исправа, чак ни у државама чистог концесионог система.[121]) Њихов извештај као специјална тачка дневног реда уноси се у записник оснивачког збора акционара. Записник оверава присутни надзорни орган, али чињеница о уплати акцијског капитала нити се доказује тим оверавањем нити самим записником. Са тих разлога у оваквој радњи не може стајати дело из § 218 К. З. на које нас околности пре осталих упућују. Први је разлог што запис-

---

ћена, и пријем непостојећег новца потврђен. Место ефективног новца ми видимо лажан улаз, а сутрадан још лажнији излаз из банчине касе. Кад се прочитају вештачки извештаји о раду две банке у Београду, који се налазе у стец. одељењу Београд. трг. суда, онда се тек види колико је деликата и фалсификата остало не само некажњено, већ и негоњено.

[119]) Тако је у Комисионој банци нестало 24.000.000 а у Уједињеној банци преко 60,000.000 сиротињских уштеда.

[120]) Докази су у предмету бр. 31206/33 Београдског трг. суда.

[121]) Комесар оверава само записник збора, листу пријављених и листу присутних акционара.

ник са збора акционара који од комесара буде оверен преставља исправу, чији је јавно-правни карактер увек споран, али ипак исправу којом се доказују само у њој садржате околности, о току рада, дневном реду и закључцима.

Видели смо да записници, макар им се јавно-правни карактер и признао, не садрже доказ о околности уплате акцијског капитала, јер њих закон за такав доказ није ни одредио. Такви записници ово дело садржавали би само онда, кад би биле неистините чињенице, које се њима могу доказати, као што су: одржање скупштине, односно збора, постојање извештаја и одлуке по свим тачкама дневнога реда. Ако постоји извештај да збору присуствују сви или већина акционара, а међутим њих ту или нема, или су место њих присутна друга лица, па се то овери од надзорног органа власти — онда је тим изопачавањем истине почињено дело из овог законског прописа, пошто се ова околност тим записником може доказивати. Ако пак извесан број акционара нису стварни власници акција, већ их држе у име другог лица ради потребног кворума као фиктивни акционари звани „штроменер", онда оверавање њихове присутности није деликт из крив. зак. јер се записником доказује само стварно стање њихове несумњиве присутности са акцијама у руке, али не и њиховог стварног власништва над тим акцијама.[122])

Ако постоји одлука да се управном или надзорном одбору не изда разрешница, или да се ликвидира са послом, а у записник се унесе и овери обратно: да се разрешница издаје и ликвидација одбацује, онда се ту ради о делу из § 218 К. З., јер се ове чињенице записницима доказују.[123]) Исти ће случај бити и онда када збор у управни и надзорни одбор изабере једна, а у оверени записник као изабрана уђу сасвим друга лица, јер су само записници доказ за избор органа. Фиктивну уплату акција, коју свака ревизија друштвеног, односно банчиног пословања лако открива, а коју већ основани заводи својим неверним потврдама пред збором и надзорним органом успешно маскирају — нису ипак остале без строге санкције.

Санкцију са изнетих разлога не даје § 218, већ веза између § 214 и 215 К. З. Потврда једне банке да је уплаћени акцијски капитал код ње депонован, иако тако није, не може бити употребљена без сазнања о неистинитости њене садржине. По правилу нехат је ту увек искључен, те употреба

---

[122]) Овде се може радити само о деликту из Закона о акционарским друштвима.

[123]) Одговорност коју извршиоци по овом пропису сносе: деловође, оверачи и претседник збора, у колико су умишљајем радили, а као потстрекачи и остала лица, која су у тој радњи интелектуално учествовала. Сам комесар одговарао би по § 397 у колико се не ради о нехатном оверавању неистините чињенице, када је одговорност искључена сходно пропису из § 18 К. з.

неистините потврде преставља дело из друге алиније § 214 К. З. Док ово дело врше оснивачи, органи завода који издају лажну потврду о депозиту акцијског капитала који није ни уплаћен врше дело из претпоследње алинеје § 215 Крив. Зак.

У овом случају акцијски капитал постоји само на папиру, али он преко ноћи нестаје и са папира, јер после збора банке своје „потврде" траже натраг, и након тог нотирају исплату — излаз, уз лажна признања, чиме затварају отворен круг фалсификата путем својих књига. Трагови дела видљиви су на обе стране, али се тешкоће јављају кад органи новчаног завода место лажне потврде на збор заиста донесу и покажу готов новац, који после збора иде тамо одакле је узет, а не у касу новог завода. Нема по среди никакве исправе којом би се околност уплате доказивала, те зато овде нема ни фалсификата. Дође ли новац пре наступања било какве последице на своје право место, ту дела из крив. зак. неће бити. Али не буде ли тако, а последице се јаве, онда ће према последицама оваква радња у себи скривати: ређе утају, чешће превару, а најчешће злоупотребу поверења.

Пропису из нашег § 218 К. З. одговара пропис из § 271 К. З. Немачке републике. Ако разлике нема у елементима дела, велика је разлика у санкцији, јер док немачки закон казну одређује алтернативно: затвор до 6 месеци или новчано, наш закон прописује далеко строжију казну: робија до пет година или строги затвор. Задржавање на овом пропису од значаја је с обзиром на нашу најновију, незаконити сутску праксу, о смислу § 218 К. З. Образложење изложеног гледишта нашло би мноштво аргумената, а велики део садржи познати Лајпцишки коментар.[124]) На једном месту наводе се примери сутске праксе са закључком: „Трговачки регистар није одређен нити подобан за оверавање да су се догодиле чињенице из § 271 наиме догађаји изузев датих изјава и тока расправљања. Судија, који о регистру води бригу испитује само идентитет присутног лица, али не и то да ли су дата изјашњења верна. Само пријава у регистар под лажним именом чини дело из § 271 К. З. Кад корпус дела из § 271 Немачког, а § 218 нашег крив. закона не може бити регистар који оверава судија, онда тим мање то може бити зборски записник, који оверава надзорни орган власти, вршећи своју функцију много формалнијије од судије, при упису у регистар.

б) ОДГОВОРНОСТ ЗА НЕВЕРНЕ БИЛАНСЕ И КЊИГЕ

Увођење фиктивних акционара у једно акционарско друштво има за циљ не оштећење трећих, колико утицање на интерне односе. Акционарска друштва чине специјалан

[124]) Ебермајер - Лобе - Розенберг из 1929 год., стр. 911—920.

систем пословања, те је минималан број акционара у свим државама тачно одређен.[125]) Зато код оснивања утицање на тај минимум, путем увођења фиктивних акционара, претставља повреду спец. прописа о броју оснивача, за који се одговара по закону о акц. друштвима. Не ради тог броја, колико ради утицања на одлуке, честа су друштва у којима акције носе поједини, формални али не и стварни акционари.[126]) Свакако закони дозвољавају гласање преко других лица, који могу али не морају бити акционари, те је за трећа лица, па и за остале акционаре свеједно у којој се форми манифестује стваран однос сила у друштву.

Али ни за трећа лица ни за акционаре нису без значаја састави биланса, јер су биланси рефлекс целог пословања. Неверни биланси акционару одузимају могућност да дође до праве слике о пословању, држећи га у сталној заблуди, на којој почивају све његове одлуке. Такви биланси исту заблуду стварају и код трећих, који су у пословном односу са друштвом, и који само уз претпоставку тачности таквих биланса односе стварају и одржавају. Ми знамо да су статути једног акц. друштва извесна врста уговора између оснивача с једне, и између ових и будућих акционара с друге стране. Ако тај уговорни однос у себи крије преварни долус из којега настане оштећење, онда ће се често открити, да је по среди превара, код које је уговор употребљен само као сретство.

Биланс свакако не може бити уговор као статут, али биланс може бити сретство за превару трећих, исто тако као и уговор. Француска законодавства поделу вештачки створене дивиденде убрајају у ред превара, а до те радње долази се најчешће преко биланса. Али оно законодавство ипак не даје никакав прецизан одговор на питање: у који ред крив. дела спадају неверни биланси, сутска пракса код неверних биланса открива два различита извора и циља. Смањење пасиве а повећање активе може каткад да дође као обмана органа једног друштва према акционарима, без икакве штете по трећа лица. Ту се и узроци и последице крећу у затвореном кругу између несавесних органа, који се тим путем одржавају у функцији с једне, и акционара с друге стране. Овакви по трећа лица безопасни случајеви не могу се годинама понављати.

И у оваквим случајевима могуће су преваре органа према акционарима, ако поред биланса наступе и остали услови. Не постоје ли ти услови онда неверни биланс остаје

[125]) У Србији мора бити најмање 10, по новом пројекту 5, у Француској 7, у Енглеској и Немачкој 5 акционара. Код великих државних предузећа једини стварни акционар јесте држава, а остали то нису.

[126]) У Србији до законске измене из 1930 г. ниједан акционар није могао имати више од 10 гласова, без обзира на број његових акција. Овај законски анахронизам за акц. друштва, који само за задруге има свог оправдања, стварао је фиктивне акционаре.

само доказ неспособности, намере или зле воље органа. Од ових случајева много чешћи и опаснији су случајеви, кад се неверни биланси праве ради трећих, код којих се на неверан начин ствара утисак о пословном капацитету који не постоји. Само ову групу неверних биланса, која се открива према околностима: да ли су тим путем трећи оштећени, француско правосуђе подводи под удар арт. 405 Крив. зак Ова пракса на свом је месту, јер се неверни биланси стварају да би се преко њих ловили кредити, до којих никад не би дошло, кад би стварно стање било верно изложено. Биланси као преварно сретство доводе до најтежих последица код новчаних завода, а специјално код депозитних банака и код штедионица.

Милијарде улога пропале су и милиони улагача упропашћени баш зато што су органи правили лажне билансе, а улагачи веровали да су стварни. Изопачавање чињеница, лажно претстављање или прикривање околности, ту су несумњиви. Где ове околности постоје уз њих код новчаних завода без сумње иду руку под руку: намера против-правног прибављања имовинске користи, и могућност оштећења туђих интереса. Такве околности стварају или одржавају атмосферу заблуда за трећа лица, услед којих преваре расту. У свим овим случајевима где улози долазе као последице околности, које су у билансу неверно изложене, дело преваре из § 334 К. З. биће несумњиво. Наш кривични законик у овом погледу не оставља сумњи никаквог места, а то је исто случај и са немачким и са енглеским законом. Не само што дело преваре постоји кад улози пропану, већ оно постоји и онда кад не дође до улога, већ до покушаја за исте.[127])

Биланс као сретство превара ради приграбљивања улога узели смо само за најчешћи и најраспространији случај, али случајеви где се преваре врше преко неверних биланса нису ограничени. Мање банке кредите често траже не само код штедише, већ и код већих банака. Ниједна банка неће другој кредит одобрити пре него се по билансу увери о моћи дужника. Да би циљ био постигнут неверни биланси праве се ради доказа, а ако се кредит прибави тим путем и поред сазнања да је оштећење неминовно, онда превару неће бити тешко доказати.[128]) Банке су овлашћене да за друга лица издају гаранције, а кад гарант прима било чију гарантну обзвезу, он увек проверава пословни капацитет обвезника. Органи банака при овим споразумима позивају се и на своје билансе, управо биланс употребе као средство да се код контрахенда створи или одржи већ раније створена заблуда. Дело из § 334 К. з. постојаће и овде чим оштећење наступи, уз претпоставку да постоје и остали елементи преваре, које наш закон јасно прецизира. Органи акционарског друштва могу за преваре одговарати не само онда, кад је по среди неверан биланс, већ увек кад постоје услови одговорности предвиђених за остала лица. Без икаквог је значаја, да ли на преваран начин прибављену корист задржавају за себе, или је уносе у трезоре друштва за које послују.[129])

Иако неверни биланси за циљ и последицу најчешће имају преваре, они ипак по својој суштини највише личе на фалсификате. За разлику од француског, белгијски закон је у њима открио по суштини теже, а по санкцији одговорније дело од дела преваре. Али ни оно није дошло до дела фалсификата.[130]) Ово дело као фалсификат изрично ниједан закон не предвиђа, али је наш закон један од оних, који га са фалсификатом доводи у најтешњу везу. Чињење лажне исправе у намери да се она употреби као права преставља дело фалсификата.[131]) Исправа је сваки предмет, који је подобан или одређен да служи за доказ какве чињенице, која има вредности за правне односе.[132]) Биланс даје слику целокупног пословања, свих успеха и неуспеха. Њим се доказује мноштво чињеница из комплекса ових питања, а чињенице које се њим доказују имају вредност за правне односе, који постоје и који се намеравају створити. Према овоме биланс би био исправа, те ако та исправа има лажну садржину, онда такав биланс уз законски услов намере може бити предмет дела из § 214 К. з.

Правни однос може постојати између свих лица. Ако један завод лажан биланс направи ради доказивања услова извесне законске привилегије,[133]) онда је он билансом утицао на однос између завода и државне власти. Ако се таквим билансом мења обим пореске обвезе, онда се тим утиче на однос између завода и државе. Тај однос у себи садржи обвезу завода да држави порезу плати, на начин који специјални закон тачно прецизира.[134]) Лажан биланс ту обвезу мења из основа, те тешко да је наћи видљивијег

[127]) Покушај преваре сходно старијим сличним законима кажњава наш § 334 у вези § 31 К. з.

[128]) Преваре неће бити ако се такав биланс прави ради мањег или никаквог плаћања пореза, пошто ту радњу чл. 142 специјалног закона о порезима инкриминише као пореску утају. Међутим фалсификат је овде могућ.

[129]) Чланови управног одбора и директор Поседничке банке у Београду одговарали су и били осуђени за преваре са кауцијама које су вршили на шалтерима, налажући уложне књижице место примљеног новца.

[130]) Арт. 133 Code de Commerce. Узрок је што ово дело као фалсификат није обухваћено крив. законом, а трг. закон може само пооштрити санкцију за извесну радњу, али не утицати на природу дела фалсификата.

[131]) § 214 К. з.

[132]) § 14 тач. 4 Крив. закона.

[133]) Чл. 5 Зак. о заштити земљоделника.

[134]) Чл. 142 Закона о непосредним порезима.

и чешћег случаја, кад биланс може да буде несумњиви корпус фалсификата.[135])

Кад би у свим питањима сличне врсте постојале нејасности, њих у многоме уклања изрична одредба из претпоследње алинеје § 215 К. з. По тој одредби дело фалсификата крије се и у лажном вођењу трговачких књига. Ми знамо да акционарска друштва подлеже обвези јавног полагања рачуна, те да сви органи билансе и књиге држе у хармоничном складу. Да би биланси били лажни воде се најчешће лажне књиге, иако постоје могућности да су књиге исправне, али исправни нису биланси. Као што лажни биланси најчешће у себи крију антисоцијалну намеру, тако ту намеру у себи крију и лажне књиге.[136]) И једни и други имају исти циљ: да својом садржином потврде извесну чињеницу, релевантну за права и правне односе. Нема ли тог циља, који се скоро увек по последици открије и одреди, онда ту нема ни дела, као што га не би било у цртежима новчаница, без помисли на употребу.

Од свих проблема из нашег крив. законодавства најмање је привлачило пажњу ово питање, иако је његов значај и опсег далеко већи од многих, којима и закони и теорија поклањају већу пажњу. У Енглеској судској пракси ова су питања најбоље обрађена. Трговачке књиге и биланси акционарских друштава предмет су фалсификата, који су са изнетих разлога најтеже прогањани. По законима државе Њујорка[137]) у ред фалсификата долазе, не само слична чињења, односно неверна упошења, већ и пропуштања увођења у књиге или биланс оних делова, који на праву слику имају утицаја. Биланс није трговачка књига, да би прописом из § 215 прекратили сваку дискусију. Ипак биланс је исправа, која за друштвене односе значи више од свих књига, јер по правилу у тој исправи све књиге налазе рефлекс садржине свих својих страница.

Где су по среди лажни биланси, ту су пред вратима више тешких кривичних дела, из којих такви биланси произилазе. Један лажан биланс који у себи крије фалсификат, а отвара врата преварама, злоупотребама поверења и сличним деликтима — у стању је да тешко погоди хиљаде наивних, и јавни интерес уздрма из темеља, као што је био случај код свих банкарских афера, код којих лажни биланси никад нису изостали. То што један лажан биланс, који погађа хиљаде, може произвести, никад неће произвести лажна крштеница, или неверна сведоџба о раду.[138]) Оваква

[135]) Поред одговорности за фалсификат — постоји и одговорност из чл. 142 Закона о порезима.

[136]) Ebermayer - Lobe, S 897.

[137]) § 515 P. Law.

[138]) Наши горњтаци долазили су каже се са по 2 крштенице: једну од 12 година за гимназију а другу од 16 или 18 година за подофицирску школу. Наши војници каткад су војничке књиге у тексту мењали како

крштеница или сведоџба, које своје дејство могу произвести само у једном, незнатном случају, по законском су тексту исправе, подобне за дело фалсификата. Зар да такве исправе не буду неверни биланси, који су у стању да далеко теже последице произведу према хиљадама? Зар да биланси не буду такве исправе, које штити пропис § 214 К. з. кад закон и логика у ред тих исправа убрајају: гранично камење и ознаке, чак и сам рабош?

Код органа новчаних завода ако не у одговорности, а оно ипак у питању заинтересованости постоји разлика између органа и завода. Плодове забрањеног рада једног органа често жање завод, те је могуће да орган учествује у прављењу лажног биланса, не знајући за какву се то сврху ради. Да би прављење или употреба били кажњиви, потребна је намера код прављења, а умишљај код употребе. Док је умишљај свугде једнак, намера по нашем закону треба бити на то уперена: да се исправа употреби као права. Норвешки закон такође намеру поставља на субјективном моменту противзаконитости[139]) на којему моменту почива и немачки закон као изворник нашег и норвешког.[140]) Али ниједан од њих не захтева свест извршиоца о штети и последицама које ће се таквом исправом произвести, о лицима која ће бити погођена, о времену у које ће то бити, већ само свест да се прави лажна исправа, која ће се употребити као права.

в) ОДГОВОРНОСТ ЗА УТАЈЕ

Код овог дела наш нови закон унео је извесну новину тиме, што је утаје разделио на два прописа, за разлику од немачког законика, који је све утаје обухватио једним истим прописом.[141]) Немачки закон обичном утајом означава свако противправно присвајање туђе покретне ствари, која је до извршиочевих руку дошла без нарочитог правног посла. Али ако је путем каквог правног посла ствар извршиоцу поверена, онда се ради о квалификованој утаји, за коју се казна повећава до 5 година затвора. Тако би све утаје, које врше органи новчаних завода било према друштву или трећима, по немачком праву спадале у ред таквих квалифицираних утаја.

Док је у Немачкој питање јасно, код нас су два прописа о утаји унели извесну пометњу, не у теорији, већ у

би их могли показати околини. Један је речи: „способан за комерцију", замењо речима: „способан за топцију", иако је знао да ће он у случају рата морати у комерције, а не уз топове.

[139]) §§ 182 и 185 Норвешког закона.

[140]) §§ 267 и 268 Немачког закона.

[141]) §§ 318 и 319 нашег, а § 246 Немачког крив. зак.

пракси, и то само у питању ове одговорности. Квалифицирану утају по пропису нашег § 319 могу починити државни службеници при вршењу јавне службе, као и тутори, старатељи и васпитачи — у погледу поверене им имовине. Санкција за обичну утају код нас је нешто строжија од санкције за квалифицирану утају у Немачкој, а санкција за квалифицирану два пута је строжија од санкције за обичну утају.[142]) Које се функције подводе под описани појам државног службеника, одређује наш пропис из тачке 3 § 14 По том закону „лице које врши по законском овлашћењу какву трајну или привремену јавну службу, сматра се као „државни службеник". А да ли у ред таквих лица спадају органи новчаних завода? Правосуђе Касационог суда у Београду даје на питање потврдан, а правосуђе осталих највиших судова у држави негативан одговор. Заступници првог гледишта дају следеће објашњење: Закон о акционарским друштвима тачно нормира дужности и права друштвених органа. За повреду тих дужности или злоупотребу права закон прописује кривичне санкције. У своје законом одређене функције они долазе путем избора акционара, али чим је избор извршен и рад збора од надлежног министарства одобрен — они своје пословање обављају по сили закона. Акционари су у праву ускратити им поверење, али док то буде они закон морају претпоставити приватној вољи акционара, јер их на то приморавају и саме кривичне санкције. Према овом гледишту начин избора за функцију не може се узети као критеријум за ову расподелу, а доказ се тражи у анализи других посебних закона. Народне посланике према закону бира народ; али чим је избор верифициран они функцију обављају по сили самог закона.

Али „вршење функције по законском овлашћењу" није једини већ само један од критеријума за ово питање. Док овај критеријум изгледа сувише неодређен, други је изричан и категоричан. Он претпоставља „јавну службу" трајну или привремену, која се врши по законском овлашћењу. Ако се узме да органи једног акционарског друштва своју службу могу обављати по законском овлашћењу, ипак се не може узети да је њихова служба јавна, јер је појам јавне службе довољно определљен. Чим уђемо у анализу тог појма, ми прво гледиште о подвођењу органа акционарских друштава, односно новчаних завода под одредбу из тач. 3 § 14 К. з. не можемо одржати, нити наведену праксу правдати аргументима de lege lata. Према Мајеру јавна служба

[142]) За обичну утају изнад 1000 динара код нас је казна строги затвор и губитак часних права, а строги затвор по § 39 К. з. досеже до 5 година. За квалификовану утају казна је до 10 година робије уз губитак часних права. У Немачкој напротив казна за обичну износи до 3 године, а за квалификовану до 5 година затвора, уз диспозитивно губљење часних права.

претпоставља јавну обвезу појединца да за државу обавља извесну радњу.[143]) Према истом Мајеру јавну службу могу по правилу обављати само припадници државе,[144]) а у управним и надзорним одборима често, и то по правилу седе страни поданици, чије изборе надлежни министар формално одобрава, баш зато што се не бирају за јавну службу. Јавна служба по правилу захтева и извесну заклетву, а код акцијских друштава таква мера не постоји.[145]) Кад би служба органа акционарских друштава била јавна, онда би појам приватне службе био потпуно изгубљен. Са тих разлога и поред потребе за најстрожијим санкцијама пропис из § 319 у вези тач. 3 § 14 К. з. не може се применити на органе приватних новчаних завода, али је примена оправдана на све органе државних завода, не ради избора или законског овлашћења, већ ради тога што обављају јавну службу.[146])

И тако услед необазриве поделе и нејасне разлике између прописа § 318 и § 319 К. з. у питању органа новчаних завода — наш Кривични закон за ове органе испушта примену строжијег прописа о квалификованој утаји, која за те органе важи по немачком крив. закону. Тако је наш закон иначе строжији, за ове органе испао блажи, од њему сродног немачког закона. Да је као немачки закон утаје органа нарочито квалификовао, онда би по закону доследности исто мерило морао применити и код осталих крив. дела, која су по последицама често тежа од утаје.

Одговорност органа новчаних завода за утају могућа је како према друштву, када је ово дело обично у стицању са фалсификатима, тако и према трећим када је чест стицај са преварама. Без значаја је да ли су ствари утајене у корист органа или завода, јер је утаја могућа и у властиту и у туђу корист.

г) ОДГОВОРНОСТ ЗА БАНКРОТСТВА И ЗЛОУПОТРЕБУ ПОВЕРЕЊА

Неисправности у раду органа новчаних завода биле су у стању, да поједина друштва годинама на штету трећих одрже у животу. Међутим последице свих таквих неисправности, без обзира да ли оне потпадају под удар трговачких закона, односно закона о акционарским друштвима с једне,

[143]) Ото Мајер Deutsches Verwaltungsrecht I Банд (1917), стр. 243.
[144]) Idem, стр. 244.
[146]) По § 1 Зак. о адвокатима — адвокатура је занимање јавног поретка; за стицање звања закон услове тачно прецизира и то 6 услова у § 2, 8 услова у § 4, а 1 услов у § 8. Држављанство је први од свих услова, а један од основних услова јесте и заклетва. Ипак према адвокатима оваква пракса није примењивана.
[146]) Закони о Народној банци, о Држ. хипотек. банци и Привилегованој аграрној банци. Код свих државних новчаних завода, баш зато што се обавља јавна служба страни поданици су искључени.

или кривичних закона с друге стране — биле су увек исте: крах, односно банкротства предузећа. Одредбе о банкротству једнаке су у свим законодавствима савремених држава.[147]) Према томе, да ли постоји намера за оштећење поверилаца, банкротства се деле на лажна, код којих умишљај мора постојати, и на проста код којих постоји само нехат. У Енглеској, земљи нормативног система, надлежна судска власт по својој иницијативи, а путем ревизијских прегледа испитује: да ли се у стечају не крије један или други облик банкротства. Не само тада, већ и у случају ликвидације, судска власт интервенише на исти начин, те је према томе искључено, да акти стецишних маса, за вечита времена сакрију мноштво преступа и злочина, које извесни новчани заводи преко својих органа врше према трећим лицима. Немачка република последњих година пошла је истим путем, а тим путем последњих месеци иде и Америка.[148])

Док ствари тако стоје у економски развијеним државама, привредно заостале државе које скоро без изузетка све имају строге санкције, банкротства новчаних завода најчешће остављају не само некажњена, већ и неиспитана.[149]) Код физичких лица или трговачких радњи није тешко пронаћи лица, која су за банкротство одговорна. Међутим то код акционарских друштава није лак посао, не само са разлога, што се водеће личности мењају, а узроци банкротства годинама гомилају, већ и са разлога што је често тешко разграничити сфере одговорности између појединих органа. Са тих разлога судска пракса у два-три забележена случаја, проналази нехатно просто банкротство, ту где постоје сви елементи за лажно умишљајно банкротство.

Аутори наших мотива уз пројекат од 1910 године[150]) отварају питање: да ли чланови управног и надзорног одбора акционарских друштава могу уопште одговарати због банкротства. Али узрок таквог постављања проблема била је намера, да се у новом стецишном поступку предвиде за ова лица посебне одредбе, као што су то урадиле Немачка и Швајцарска.[151]) Такве су одредбе изостале, јер би било нелогично за водеће личности акционарских друштава, а за овакве тешке деликте, са недогледним последицама, предвиђати блаже санкције него за једног ситног трговца, чије

[147]) Питање банкротства и одговорности најбоље је разрадила Енглеска у чувеним The Bankruptcy Acts. из 1914 и 1926 године.

[148]) Као што је пре више од 40 година путем антитрует закона, Америка отпочела борбу са великим предузећима акумулираног капитала тако и сада Рузвелт у свом пројекту Anti Holding Society Law спрема борбу противу великих центара, које држећи акције појединих завода у својим рукама, над овима врше контролу, не увек у сагласности са акцијским прописима.

[149]) Два београдска новчана завода која су већ годинама у стечају.

[150]) Пројекат и мотиви 1910 год., стр. 653.

[151]) § 244 Стец. поступка Немачке, и чл. 100 Стец. пост. Швајцарске.

је банкротство изазвало незнатне пертурбације.[152]) Са тих разлога не само чланови управног и надзорног одбора, већ и водеће личности једног новчаног завода одговарају за ова дела у свим случајевима где су суделовали, као и остала физичка лица. Тако је не само код нас где је санкција препуштена кривичном законику, већ и у државама, где стецишни поступци поред ове најстрожије, предвиђају и посебне казне, као што је Немачка.[153])

Између немачког и нашег законика нема разлике не само у случајевима, који се подводе под појам банкротства, већ ни у санкцији.[154]) Разлика постоји између њих с једне и француског законодавства с друге стране, јер су по првима сви случајевима банкротства лимитативно побројани, дочим по другом то није случај.[155]) Лимитативно набрајање из нашег законика садржи тако опште појмове да се под 9 случајева лажног и простог банкротства даде подвести свака незаконита операција, која другима преко новчаних завода проузрокује штету. Кад се случајеви оба банкротства анализирају, онда се долази до закључка, да је банкротство специјална врста преваре. Разлика између оба дела у томе је, што код преваре умишљај мора увек постојати, јер без њега нема дела, дочим код простог банкротства умишљаја и нема. А затим, код преваре умишљај мора претходити или бити истовремен са радњом извршења, дочим код преварног банкротства он се појављује и накнадно. Многи новчани заводи код пријема улога кад се са улагањем уговор закључује имају најбољу намеру, али се та намера изопачи кад улог треба вратити. Преваре у том случају не би било, јер при закључењу уговора није постојао долус, али ће ту бити банкротства, и то лажног, ако је малверзација изведена умишљајно, а простог ако је то све било нехатно.[156])

[152]) Претпоставка је да су санкције из закона приватноправне природе увек блаже од оних из кривичног законика.

[153]) Ово гледиште јасно изражава Лист у свом делу Strafrecht, стр. 660 издања из 1927 год., као и Лајпцигер коментар, стр. 932—950 издања из 1929 године.

[154]) Наш законик за лажно банкротство предвиђа казну до 10 година робије, а за просто строги затвор, који може ићи до 5 година уз губитак часних права. Разлика између умишљајног (лажног) и нехатног (простог) банкротства (§§ 344 и 345 К. з.) код овог је дела неколико пута већа него код најтежих злочина, што свакако нема свог оправдања. Разлика је у Немачкој (§§ 239 и 240 К. з.) већа, јер робија која се одређује за тежа дела може трајати до 15 година. По француском закону санкција је блажа за просто банкротство.

[155]) Арт. 402 Code penal. У Француској и Немачкој ово дело може извршити само трговац, дочим код нас по примеру англо-саксонског права за банкротство може одговарати сваки дужник, као у Енглеској и Америци.

[156]) Француски закон употребљава зато изразе: banqueronte frauduleuse, а немачки изразе: betrüglicher und einfacher Bankerutt.

Банкротства новчаних завода у колико овај своју радиност ограничава на депозитном послу, а по среди нису валутне пертурбације, увек су скоро искључена, ако је њихово пословање законито. У свим државама поверноци банака примају мање него што дужници дају, а та разлика више је него довољна за покриће свих расхода редовног пословања. Диспропорција између улога и кредита, не сме постојати, јер се самим тим упада у одговорност из тачке 4 и 5 § 345 К. з. Кад овакви заводи падну под стечај, онда је ван сваке сумње, да ту постоји једно од два кажњива банкротства, поред других кривичних дела, која се често нижу од самог акта оснивања.[157]) Из пропасти оваквих новчаних завода користи не вуку увек сви, већ водећи органи, те ни одговорност неће пасти па све већ само на оне органе који су узели учешће у операцијама кажњивог банкротства. Међутим овде се не тражи доказ да је орган из такве радње дошао да користи, јер банкротске радње саме по себи престављају напад на поверилачка права, који се прогања, чим се штета објективно утврди, а то је у стечају увек случај. Девет случајева које закон набраја јасно упућују на то који органи дотичне радње могу извршити, па према томе за њих и одговарати. Са тих разлога за неуредно вођење књига одговараће књиговођа, и свако друго лице које га је на такав рад упутило, или га у њему помогло. Али члан управе, без обзира на корист која му из таквог неуредног књиговодства припада, неће бити одговоран, ако са радом није имао везе, нити за исти знао. Међутим прокуриста који се по налогу управног одбора упустио у фаталну берзанску шпекулацију, неће одговарати ако услед губитка не затражи отварање стечаја, јер о том питању решава и за исто одговара управни одбор.

Лажно банкротство код новчаних завода у себи често крије и одговорност за злоупотребу поверења, које дело може бити извршено и чињењем и нечињењем. Свако намерно или на материјалну корист срачунато упропашћавање улога садржи елементе дела из § 369 за чије постојање није потребно само писмено овлашћење, већ је довољно свако поверење изражено у било којој форми. Предаја улога преставља извесно поверење, о којему је споразум изражен у условима из уложне књижице. Кршење тих услова значи

[157]) Теоретичари новчаних завода настоје да систем депозитивних банака издвоје и самостално израде као у Енглеској, те да тим путем улагаче најсигурније заштите од честих крахова. Поред овог банкарског система, постоји и систем пословних банака, које примљене улоге не дају у руке сигурних дужника, већ кредитирају или их улажу у велика трговачка и индустријска предузећа, чији им крах доноси крај. Зато је у Немачкој искључен зајам, једном лицу, који би прелазио један стоти део акцијског капитала.

често злоупотребу поверења, у колико се не прелази на само дело утаје.[158]) Своје уштеђевине улагач никад не би из руке испустио, да није имао неограничено поверење у депозитара. Депозитар је у овом случају увек банка, али за њу одговорност сносе она физичка лица, која у њено име послују. Та лица могу бити сви органи новчаних завода који су свесни да предузета или пропуштена радња производи штету за лице чије интересе његов завод штити с једне, или да се таква предузета односно пропуштена радња противи дужности коју завод има према том лицу, с друге стране. „Свесност о повреди те дужности и могућност наступања штете чини суштину хотичности, захтеване у појму овог дела" — каже се у мотивима нашег кривичног законика.[159]) Па кад је јасно да органи поверење које се даје заводу могу злоупотребити према трећима јер они завод престављају, онда га тим пре могу злоупотребити према друштву, у чије име раде. Законски појам „заступајући имовне интересе", довољно је јасан у односу органа и према друштву и према трећима.[160]) А за повреду поверења тужити може како друштво тако и трећа лица, чији су имовни интереси оштећени.[161])

Кривична дела органа новчаних завода увек производе теже последице него кривична дела појединаца. Последице дела тих органа, у толико су теже, у колико су разгранатији послови завода у чије име раде.

Ради сузбијања малверзација, које угрожавају не само интересе појединаца, већ и општи интерес, потребно је:

1) Спровести најхитнију унификацију акцијског права на основу постојећег пројекта, у којему се кривичне санкције за органе новчаних завода имају пооштрити, по примеру најновијег немачког законодавства.

2) Увести строге превентивне мере: у погледу личних квалификација органа, по енглеском примеру, и обавезних ревизија према енглеско-немачким прописима.

3) Приликом ревизија изјаве органа узимати уз обећану заклетву, а уз исто обећање правити ревизијски изве-

[158]) За разлику од утаје где је предмет дела увек поверена покретна ствар, предмет овог дела може бити и право.

[159]) Нехатно дело ове врсте не повлачи кривичну већ само грађанску одговорност.

[160]) § 266 Немачког крив. законика, о чији су се смисао у своје време копља ломила, изразитији је од нашег § 369 К. з., а потпунији од арт. 406 француског законика. Појам: „јавна заведења" из нашег казненог законика онемогућавао је за важења овог, примену прописа о злоупотреби поверења код акц. друштава, јер ван сваке сумње новчани заводи изузев државних нису јавна заведења, већ приватни заводи.

[161]) § 369 К. з. у вези § 8 КСП.

штај. Свако неверно обавештење било органа према ревизорима, или ревизора према надлежнима, инкриминисати као кривоклетство.

4) Фалсификате, утаје, преваре, банкротства и злоупотребе поверења органа новчаних завода, било према друштву или трећима узрозити квалификованом казном, као што је то урађено код утаје и злоупотребе поверења за извесан ред извршилаца.